

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14636212>

O‘QUVCHILARNING MUSTAQIL ISHLARINI TASHKIL QILISH PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA

Kenjaeva Sarvinoz Toxir qizi

Nizomiy nomidagi TDPU 1-bosqich magistranti

Insonning bilishi, unda zarur bilimlarning shakllanish va rivojlanish qonuniyatlarini o‘rganish tarixi pedagogika fanida uzoq tarixga borib taqaladi. Xususan, antik davr faylasuflari Demokrit, Suqrot, Aflotun, Arastu, jumladan Sharq va G‘arb mutafakkirlari bilish faoliyatiga katta qiziqish bilan qarashgan. Arastuning e‘tiroficha, inson tabiatan bilimga tashna, oqilona qiziquvchanlik va bilimga muhtalolik insoniyat erishgan yutuqlarning asosi hisoblanadi. Olim uchun yashashning maqsadi ham, vositasi ham aynan bilish bo‘lib, insonning insonligi uning ongi faoliyati bilan chambarchas bog‘liq, bilish esa ana shu faoliyat maqsadi sifatida asl insonni yaratadi [5,83-b.]..

Forobiy ta’lim - tarbiyada ragbatlantirish, odatlantirish, majbur etish metodlarini ilgari surgan. Olim bolalarni mustaqil ishlashga o‘rgatish usuli pirovardda uni har tomonlama kamolga yetkazish maqsadini ko‘zlashini ta’kidlaydi [5,85-b.]..

O‘quvchilarning o‘quv faoliyatini rivojlantirishning asosiy tarkibiy qismlaridan biri –bu ularning mustaqil ishlarini to‘g‘ri yo‘lga qo‘yish bilan chambarchas bog‘liq.

Pedagogik, ilmiy-uslubiy adabiyotlarda mustaqil ishlar tashkiliy, didaktik, psixologik va boshqa belgilar asosida tavsiflanadi. A.N. Zimnyaya tomonidan mustaqil ishga berilgan ta’rifga ko‘ra, “mustaqil ish –maqsadga yo‘nalgan, ichki motivga asoslangan o‘quvchining barcha harakat va jarayonlarining majmuidir. Bunda o‘quvchida anglash, mustaqil fikrlash, mustaqil tartib, shaxsiy javobgarlik

hislari shakllanadi va mustaqil rivojlanish, takomillashish hamda tushuna bilish jarayonlari o'quvchiga huzur-xalovat ato etadi [1;47].

J.Hasonboev, X.To'raqulovlar mustaqil ishni "...olingan bilim, ko'nikma va malakalarni mustahkamlash, qo'shimcha ma'lumot yoki materialni mustaqil o'rganish maqsadidagi o'quv shakli" sifatida izohlashgan [4;63].

Professor S.Matjonov o'quvchilarning mustaqil ishlari og'zaki va yozma nutqi, ijodiy tafakkurini rivojlantiradi. Mustaqil tafakkur, o'z nuqtai nazariga ega bo'lmagan o'quvchi ijodkor bo'la olmaydi, mustaqil faoliyat yurit olmaydi.

Pedagogik manbalarda o'quvchilarning mustaqil ishlariga ularni rivojlantirishning muhim asoslaridan biri sifatida qaraladi. O'quvchilarning mustaqil faoliyatini rivojlantirish masalasi K.D.Ushinskiyning pedagogik tizimida markaziy o'rinni egallaydi. Mustaqil ish - o'quvchilarning o'qituvchining ko'rsatmalari va uslubiy rahbarligi bilan, lekin uning bevosita ishtirokisiz bajariladigan rejali faoliyati hisoblanadi [3;79].

Demak, mustaqil ish — o'qituvchining topshirig'i va uning rahbarligida o'quv vazifasini hal qiladigan ta'limning faol metodi. Mustaqil ishlar mashg'ulotda qo'yilgan maqsad bilan bog'liqlikda o'quvchilarning aniq faoliyatini tashkil etish va amalga oshirishdir. O'quvchining mustaqil ishi uning yuqori darajadagi faollik, ijodiylik, mustaqil tahlil, tashabbuskorlikka, barcha o'quv-biluv vazifalarni o'z vaqtida va mukammal tarzda bajarishga asoslangan faoliyatidir.

Ko'rinib turibdiki, mustaqil ish zarur bilim, ko'nikma va malakalarni samarali o'zlashtirish vositasi bo'lib, u:

- alohida olingan har bir aniq o'quv vaziyatida aniq didaktik maqsad va vazifaga mos keladi;
- o'quvchi har bir faoliyatida zarur bilim hajmi va darajasini shakllantiradi;
- bilish muammolariga mos tarzda intellektual faoliyat ko'nikma va qobiliyatlari;
- ta'lim subyektlari o'zaro kognitiv-psixologik munosabatni shakllantiradi

- o'quvchilar bilimini mustaqil tarzda tizimli ravishda to'ldirish hamda kognitiv muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi;

- o'quvchining o'quv jarayonida bilish faoliyatini pedagogik yo'l-yo'riq va boshqarishning eng muhim vositasidir [2,31-b.].

O'quvchilarning mustaqil ishlari faoliyat sifatida ko'p qirrali, ko'p funktsiyali, nafaqat ilmiy, balki shaxsiy va ijtimoiy ahamiyatga molik hodisadir. Mustaqil ish o'quvchi tomonidan ichki kognitiv motivlar tufayli, o'z nuqtai nazari bo'yicha eng qulay, oqilona vaqtda tashkil etilgan, jarayon natijasida nazorat qilinadigan faoliyat sanaladi.

O'quvchilarning mustaqil ishlarini tashkil etish metodikasi o'rganilayotgan fanning tuzilishi, tabiati va xususiyatlariga, uni o'rganishga sarflangan soatlar miqdoriga va topshiriqlar turiga bog'liq. o'quvchirning mustaqil ishi, o'quvchirning individual fazilatlari va o'quv faoliyati shartlari uchun. O'quvchirning mustaqil ishini tashkil etish jarayoni quyidagi bosqichlarni o'z ichiga oladi:

- tayyorgarlik (maqsadlarni aniqlash, dastur tuzish, uslubiy yordam tayyorlash, jihozlarni tayyorlash);

- asosiy - dasturni amalga oshirish, ma'lumotni qidirish, o'zlashtirish, qayta ishlash, qo'llash, bilimlarni uzatish, natijalarni qayd etish, ish jarayonini o'z-o'zini tashkil qilish uchun texnikadan foydalanish;

- yakuniy natijalarning ahamiyati va tahlilini baholash, ularni tizimlashtirish.

Mustaqil ishlar o'tilgan mavzu yuzasidan bilimlarni tekshirishning samarali yo'lidir. O'qituvchi o'quvchilar o'tilgan mavzu materialini qay darajada o'zlashtirganliklarini nazorat qiladi. Maktab ta'limida fanlardan mustaqil ishning bir qator quyidagi shakllari o'zaro farqlanadi:

kundalik faoliyati yuzasidan hisobot tayyorlash;

-mashq bajarish;

-sinovlarni o'tkazish;

-insho yoki bayon yozish;

test tayyorlash yoki bajarish.

Sanab o‘tilgan mustaqil ishlar bevosita mashg‘ulot yoki undan tashqari vaqtda o‘tkaziladi. Odatda mustaqil ishlarning bajarish vaqti o‘qituvchi tomonidan belgilab beriladi. Uyda mustaqil ish topshirilganda, o‘quvchi vaqt bilan cheklanmaydi, lekin bunda ham umumiy bir chegara qo‘yiladi.

Sinfda mustaqil ishlarni tashkil etishga quyidagi talablar qo‘yiladi:

- aniq maqsad va o‘quvchi unga qanday erishishni bilishi kerak.
- o‘quvchining o‘rganish imkoniyatlariga mos bo‘lishi, soddadan murakkabga qarab murakkablikka o‘tish.
- o‘quvchining bilim qobiliyatini, tashabbuskorligini va ijodkorligini rivojlantirishdir.

Mustaqil ishlar yuzasidan o‘quv topshiriqlari uslubiga ko‘ra kuzatish, mashq qilish, darslik matni bilan ishlash kabi yo‘nalishlarni o‘z ichiga oladi.

O‘quvchilarning mustaqil ishlari asosida ta’lim jarayonini tashkil etishning ikkita asosiy yo‘nalish o‘zaro farqlanadi: 1. Mashg‘ulotlarda mustaqil ishlarning ahamiyatini oshirish. Bunda o‘qituvchidan sinf mashg‘ulotlarini tashkil etishda o‘quvchilarning yuqori darajadagi mustaqilligi va tayyorgarligi sifatini ta’minlaydigan metodika va shakllarni ishlab chiqishni taqozo etadi. 2. O‘quvchilarning sinfdan tashqari mashg‘ulotlarda mustaqil ishlardagi faolliklarini oshirish.

Zamonaviy ta’lim jarayoni bu o‘quvchilarga faqat bilim berish, ularning fikrlash qobiliyatini rivojlantirish, egallangan bilimlardan foydalanish bo‘yicha zarur ko‘nikmalarini shakllantirishdan iborat bo‘lmay, balki ularga mustaqil bilimlarni qidirib topish, o‘zlashtirish shakllari, usullari, vositalaridan foydalanish ko‘nikmalarini shakllantirishni o‘rgatishni taqozo qiladi. Maktab o‘quvchilarida mustaqil bilimlarini davr talabiga moslashtirish, ma’lumotlar oqimidan kerakligini ajratib olish va ma’lumotlarni qayta ishlash, tahlil qilish qobiliyatlarini shakllantirish, sifatli kadrlar tayyorlash jarayonining asosiy yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Зимняя И.А. Основа педагогической психологии. – М.: 1980. – С. 180.
2. Пидкасистий. П.И. Педагогика: Учебное пособие для учащихся пед. вузов и пед. колледжей /Под ред. П.И.Пидкасистого. - М., 1995. - 93 с.
3. Ушинский Константин Дмитриевич // Российская педагогическая энциклопедия. В 2 т. Т. 2. – М., 1999.
4. Ҳасонбоев Ж.,Тўракулов Х.ва бошқалар. Педагогика фанидан изоҳли луғат. – Т.: «Фан ва технологиялар», 2009. -355-б.
5. Хошимов К. Педагогика тарихи (дарслик) Муаллифлар: К.Хошимов С.Нишонова.Т:2005 83-87-бб.